

Archivy a muzea

Stále populárním tématem našeho oboru je spolupráce archivů s muzei, respektive galeriemi a památkovými objekty. Zatímco společenské změny probíhající od roku 1990 se archivní sítě, pokud jde o její jednotnost a vzájemnou propojenost, v podstatě nedotkly, síť muzeí se prakticky rozpadla a současně výrazně rozvinula, což z hlediska jednotného systému správy sbírek a jejich evidence působí problémy. Byla by to záležitost samotných muzeí, galerií či památkových objektů, kdyby ovšem tyto instituce nepečovaly také o archiválie, k nimž váží naše archivnictví zákonem stanovené povinnosti. Obě strany, archiváři i muzejníci, jsou si dobře vědomi toho, že určitá nevyjasněnost kompetencí v péči o písemné památky, způsobená často nedostatečnou znalostí dosavadních norem, vyvolává čas od času jisté napětí, zbytečně komplikující vzájemné vztahy. Z obou stran byla proto v nedávné době vyvinuta iniciativa, jejímž výsledkem by měla být dohoda či proklamace, tyto vztahy vyjasňující. Probíhající jednání vedené po dvou liniích – s odborem muzeí a galerií MK a s Asociací českých a moravskoslezských muzeí a galerií – nás donutila, abychom si definovali zásady či požadavky, které chceme jako archiváři vůči muzejníkům uplatňovat. Stanovení kompetencí archivů a muzeí a zásady jejich spolupráce řešila již v minulosti instrukce ministerstva vnitra a ministerstva školství a kultury o spolupráci archivů a muzeí z 23. 2. 1959. Tuto instrukci je přes dobu jejího vzniku třeba považovat za stále platnou, a to zvláště pokud jde o definování dokumentů nesporně archivní a nesporně muzejní povahy. Podmínkou naplňování *Instrukce o spolupráci* a především pak stále platné *instrukce ministerstva kultury a ministerstva vnitra o evidenci archiválií v kulturních a kulturně výchovných organizacích a zařízeních* ze dne 19. 4. 1979 (Věstník vlády ČSR pro Národní Výbory č.8/1979 – dále jen Instrukce o evidenci) je co nejpřesnější evidence archiválií v rámci celostátní evidence Jednotného archivního fondu, za kterou je podle stávajícího znění zákona o archivnictví odpovědné ministerstvo vnitra.

Evidence je vedena jak na fyzických evidenčních listech, tak ve výpočetní databázi. Ustanovení *Instrukce o evidenci* je třeba dodržovat a ze strany archivů musí být její plnění po muzeích nadále vyžadováno. Zatímco v archivu jsou archiválie důsledně ukládány v rámci jednotlivých fondů vytvořených podle provenienčního principu, u většiny muzeí převažuje sbírkové hledisko. Tento přístup však neumožňuje kvalitní vyplnění **evidenčních listů** JAF, jak je požaduje Instrukce o evidenci. Jako součástí tzv. sbírek historického materiálu jsou často uloženy celé organické archivní fondy (např. registratury spolků, osobní pozůstalosti), které pak v případě žádného nebo nedostatečného zpracování sbírky zcela unikají evidenci. Muzea musí při vyplňování evidenčních listů JAF přistupovat ke svým archivním sbírkám z archivního hlediska a alespoň v rámci této evidence zachovávat rozdělení archiválií podle jednotlivých organicky vzniklých fondů. Nemají-li muzea k provedení tohoto úkolu dostatečné odborné kapacity, měly by být archivy připraveny v tomto směru vypomoci svými silami. Nezbytnou podmínkou je však **umožnění přístupu archivářů k archiváliím**, aby tak mohli naplnit své zákonem stanovené povinnosti vůči evidenci JAF. Nesporné archiválie uchovávané dosud v muzeích je třeba předat k uložení do příslušných archivů. To platí zvláště o písemnostech úřadů, institucí, spolků a jiných právnických osob. Každopádně by do archivů měly být předány jednotlivé archiválie provenienčně náležející do existujících archivních fondů. Naopak do archivů není třeba předávat jednotlivé archiválie, které by v archivu byly zařazeny do některé z uměle vytvořených sbírek. Nespornou archiválií jsou i úřední pečetní typáře, které však jako trojrozměrný předmět náležejí také ke klasickým muzejním sbírkovým předmětům.

Nejčastějším typem archiválií ukládaných jak v archivech, tak v muzeích jsou osobní fondy. V jejich případě by prioritou ze strany archivů i muzeí mělo být uložení fondu na jednom místě. Po vzájemné dohodě by tedy mělo dojít k příslušným delimitacím, přičemž je ovšem třeba respektovat přání zůstavitele i případnou vazbu na muzejní sbírky. Vzájemným

delimitacím prováděným mezi státními institucemi (archivy i muzei) by neměl nijak bránit způsob nabytí archiválií formou koupě, neboť jde pouze o převod státního majetku podle příslušných předpisů. **Samostatný archivní fond, resp. fondy, tvoří v muzeích registratury vlastního muzea, resp. jeho právních předchůdců.** Tyto registratury jsou dokumentací nesporně archivní povahy, jejich trvalé ukládání přísluší archivům. Jednoznačně to platí o uzavřených archivních fondech, které je nutné předat do územně příslušného archivu. Zůstávají-li tyto fondy nadále uloženy z určitých důvodů v muzeu, pak je třeba je považovat za archivní depozitum, na které archiv uzavře s muzeem depozitní smlouvu. Za odborné zpracování těchto fondů je odpovědný archiv, který musí zajistit, aby fondy byly uspořádány podle archivních zásad a nedošlo k porušení jejich integrity. Depozitní smlouvu nelze uzavřít, je-li ohrožen fyzický stav písemností, nebo není-li k nim zajištěn badatelský přístup. V případě neuzavřené registratury existujícího muzea musí vedení muzea postupovat v souladu se svým platným spisovým a skartačním řádem, v němž jsou konkretizovány vazby na územně příslušný archiv.

Moravské, původně **Františkovo muzeum** bylo založeno v letech **1816-1919**. Za datum založení Moravského zemského archivu v Brně se považuje 16. červen 1839, to je den císařského schválení usnesení moravských zemských stavů o uvolnění Antonína Bočka ze služeb stavovské akademie v Olomouci, kde působil jako profesor českého jazyka a literatury, a jeho jmenování stavovským archivářem i o zřízení tohoto místa. Červen a červenec 1839 jako doba vzniku Moravského zemského archivu v Brně nejsou také zcela správné. Morava jako země představovaná a zčásti zřízená stavy měla dříve **moravskou zemskou registraturu**, která byla také – možná více – archivem než spisovnou. Negativně proti případnému dřívějšímu vzniku archivu působila skutečnost, že nejdůležitější stavovské písemnosti, jejich rukopisy, tedy zemské desky a půhonné knihy, byly zprvu uloženy u úřadu zemských desk a po jeho zrušení 1782 u moravského zemského práva.

Františkovo muzeum bylo jako většina muzeí univerzálním ústavem kulturního i vědeckého zaměření, zabývajícím se záchranou hmotných památek, a to spíše z pasívně přijímaných darů než jejich aktivním sběrem. Zprvu se více zaměřilo na předměty přírodovědného, např. geologického nebo biologického charakteru, ale naprosto se neuzavíralo před získáváním společenskovedních, tedy i historických předmětů a dokumentů. Sbíralo tedy od počátku nejen předměty z archeologických nálezů, mince, obrazy, rytiny apod. ale i listiny, pamětní knihy, šlechtické diplomy, biografie, pozůstalosti a písemné práce významných osobností aj. Některé větší i menší celky muzeum získalo hned při svém vzniku nebo krátce po něm. K větším patřila sbírka moravského buditele a historika **Josefa Valentina Zlobického**. Jde o 8 objemných fasciкул písemností, zejména vidimovaných i prostých opisů listin a listů ze **17. a 18. století** k dějinám moravských měst a obcí a k biografiím českých spisovatelů. Starohrabě **Hugo Salm** muzeu věnoval 34 fasciкул písemností dietrichštejnského úředníka, geologa a moravského statistika **Františka Josefa Schwoye** a listiny svobodných pánů **Rogendorfů**, předchůdců Salmů v majitelství rájeckého zámku a panství. Přibývaly další zisky darem, v menší míře snad i koupí, takže roku **1828** bylo v muzeu již evidováno 549 rukopisů a listin, nepočítaje další písemnosti. K příznivcům Františkova muzea patřil i hrabě **Žerotín**, který muzeu věnoval 454 starých tisků a rukopisů. Příliv písemností do Františkova muzea neustával ani v dalších letech ještě za kustodství **Albína Heinricha** a jeho nástupců Mořice či **Moritze Trappa a Wilhelma Schrama**. Tehdy šlo o další listiny, z jiných akvizic můžeme jmenovat část známé sbírky Cerroniho získanou roku 1859 od hraběte **Sylva-Tarouccy**. Sbíráni archiválií muzeem by snad mohlo být považováno za zasahování do kompetence archivu. Ale před rokem 1839 nebyl archivář, tím méně archiv a i sám Boček byl především historiografem a archivářem byl vlastně jen proto, aby mohl snáze opatřovat prameny pro moravskou historii.

Naopak Boček a jeho pokračovatelé vyvíjeli vedle archivářství činnost, kterou bychom dnes nazvali muzejní, tedy archeologickou, numismatickou a památkářskou. Nejpozději jako historiograf a archivář se Boček příležitostně na svých četných badatelských cestách zúčastnil také archeologických výzkumů, některé možná přímo organizoval. Ještě blíže měl Boček

k praktické numismatice, sběratelství mincí s moravskou, tj. též českou a rakouskou, tematikou, které opatroval pro potřeby moravské historiografie. Tak roku 1842 získal pro moravské stavy 60 kusů starých mincí vztahujících se moravské historii. Nic bližšího o nich nevíme než to, že byly uloženy do zemské hlavní pokladny, když archivář stále neměl svou místnost. V závěrečné archivářově zprávě za rok 1843 se dočteme i to, že zakoupil kolem 50 středověkých a novověkých mincí a medailí. Po náhlé Bočkově smrti v lednu 1847 se jeho podřízený a spolupracovník, kancelista, jinak vědec **Josef Chytil** jako poručník Bočkových dětí musel zabývat pozůstalostí zemřelého, v níž vedle velkého množství historických písemností vynikaly velmi četné staré mince, soukromá numismatická sbírka v počtu 2726 kusů. Péči o hmotné, archeologické památky i o staré mince se do určité míry zabývali i Bočkovi nástupci, například Josef Chytil, tehdy již zemský archivář, a jeho nadřízený, archivní ředitel a přisedící zemského výboru rytíř **Petr Chlumecký**. Teprve Chlumecký a Chytil se stali skutečnými budovateli moravského zemského archivu jako ústavu. Jednou z úloh archivu bylo vytvoření sítě archivních dopisovatelů, jejichž prostřednictvím pečoval i o archeologické nálezy v zemi. Kustodem Františkova muzea v době Bočka, Chytila a Chlumeckého v archivu byl v letech 1836-1864 **Albín Heinrich**, který pro muzeum získal několik dalších sbírek písemností a svou pozornost při správě muzea se snažil spravedlivě dělit pro přírodní a společenské vědy. Je zajímavé, že v polovině 19. století je doložen jako pracovník v oboru numismatiky moravský historiograf **Beda Dudík**, i když nešlo o mince moravské provenience, nýbrž o kabinet mincí řádu německých rytířů ve Vídni. Můžeme soudit, že muzejní kustod Heinrich na jedné a archiváři Chlumecký a Chytil na druhé straně byli v dobrých nebo alespoň přiměřených vzájemných vztazích, že je více věcí sblížovalo, než dělilo. Pokud snad mohlo muzeum archivu závidět ediční činnost, i tu se situace změnila. Již z dřívější se moravští historikové z nejrůznějších pracovišť stýkali na půdě **Hospodářské společnosti**, a právě ta prostřednictvím své roku 1850 založené historické-statistické sekce dala i moravským historikům dotud nebývalé publikační možnosti. U zrodu uvedené sekce stál jak **archivní ředitel Chlumecký**, tak její pozdější hlavní představitel a nejpilnější autor větších i menších prací, státní úředník, politik a historik **Kristián rytíř d'Elvert**. Roku 1854 se zemský archiv poprvé podílel zapůjčením svých exponátů na výstavě historicko-statistické sekce Hospodářské společnosti. Vztahy mezi Moravským zemským archivem na jedné a Hospodářskou společností a Františkovým muzeem na druhé straně si nejde idealizovat. Neexistovala zřejmě ani spolupráce při získávání dalších historických písemností do obou ústavů. Teprve za nové správy muzea po jeho pozemštění a za nového zemského archiváře **Bertholda Bretholze** došlo po předchozích jednáních a přípravách v únoru 1901 k tak potřebné výměně materiálu mezi oběma ústavu – archiv získal 987 rukopisů a 222 listin (šlo o Sbírkou rukopisů a listin Františkova muzea v Brně), muzeum od archivu získalo sbírku mincí v rozsahu 160 kusů a 2022 různých knih.

Literatura:

Karel Müller: Archivy a muzea (Zásady pro vzájemnou spolupráci). In: Archivy na prahu tisíciletí. Sborník příspěvků z konference uspořádané u příležitosti 160. výročí založení Moravského zemského archivu v Brně a 70. výročí založení archivu města Brna. Brno 2000, s. 85-87.

Jindřich Obršlík: Moravský zemský archiv v Brně a Moravské zemské muzeum (dříve Františkovo muzeum) v Brně za Bočka Chlumeckého (vzájemné vztahy). In: Archivy na prahu tisíciletí. Sborník příspěvků z konference uspořádané u příležitosti 160. výročí založení Moravského zemského archivu v Brně a 70. výročí založení archivu města Brna. Brno 2000, s. 89-94.